

518-1980

Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds Jaarverslag 1980

opgericht door de
n.v. Bank voor Nederlandsche Gemeenten

waarin opgenomen 'Kunstzinnige vorming in Nederland'
door drs. C. J. Post

Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds Jaarverslag 1980

opgericht door de
n.v. Bank voor Nederlandsche Gemeenten

waarin opgenomen 'Kunstzinnige vorming in Nederland'
door drs. C. J. Post

Het bestuur van de stichting

H. Roelfsema,
oud-burgemeester van Schiedam, voorzitter

W. C. Hillenaar,
burgemeester van Boxmeer

Mr. F. G. A. Huber,
burgemeester van Goes

Mevrouw M. C. Laan-Benders
wethouder van De Bilt

Mevrouw A. Th. de Leeuw-Mertens,
burgemeester van Eemnes

Mr. E. A. Lieftrinck,
oud-plv. thesaurier-generaal, vice-voorzitter

Dr. G. J. van der Top,
directeur van de Vereniging van Nederlandse
Gemeenten

J. Hoftijzer,
oud-adjunct-directeur van de
N. V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten,
secretaris

Mr. N. M. Heijstek,
tweede secretaris

Secretariaat: Lange Vijverberg 10,
2513 AC 's-Gravenhage,
telefoon (070) 61 44 11

Verslag over het jaar 1980

van de Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds,
opgericht door de N. V. Bank voor
Nederlandsche Gemeenten te 's-Gravenhage.

Algemeen

De N. V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten heeft in 1964, ter gelegenheid van haar vijftigjarig bestaan, het initiatief genomen tot oprichting van de Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds. In de statuten van de Stichting is haar doelstelling weergegeven, t. w. werkzaam te zijn ter verdieping en verbreiding van de kennis van de gemeentelijke activiteiten op het gebied van cultuur en wetenschap en het bevorderen van die activiteiten. Het bestuur vat deze opdracht zó op, dat in de eerste plaats wordt getracht culturele en wetenschappelijke werkzaamheden te stimuleren die een algemeen gemeentelijk aspect hebben. Andere werkzaamheden op dat terrein die naar zijn oordeel een bijzondere betekenis hebben, vallen eveneens onder zijn belangstelling.

De Bank voor Nederlandsche Gemeenten benoemt voorzitter en vice-voorzitter; de vijf andere leden van het bestuur worden benoemd door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Het bestuur van de Stichting voorziet in het secretariaat, in overleg met de Vereniging. Het secretariaat is sedert de oprichting gevestigd ten kantore van de bank.

Bestuur

Bij de aanvang van het verslagjaar was nog niet voorzien in de vacature, ontstaan door het aftreden in november 1979 van de heer F. R. M. Meltzer. Op 23 januari 1980 deelde de Vereniging mede in die vacature te hebben voorzien door de benoeming van mevrouw A. Th. de Leeuw-Mertens, burgemeester van de gemeente Eemnes.

De heer drs. A. de Boer, bestuurslid sedert september 1972, was einde 1980 voor de derde maal aftredend en statutair niet herbenoembaar. Het bestuur heeft node afscheid genomen van de

heer De Boer, die steeds met zoveel enthousiasme kleur heeft gegeven aan zijn vergaderingen. Kort na het verstrijken van het verslagjaar werd in deze vacature voorzien door de benoeming van de heer W. C. Hillenaar, burgemeester van de gemeente Boxmeer.

Secretariaat

In de bezetting van het secretariaat kwam in het verslagjaar geen verandering.

Ontmoetingsproject muziekscholen.

De vierde reeks van ontmoetingen van leerlingen van gemeentelijke muziekscholen, georganiseerd en gefinancierd door het Cultuurfonds, werd in het verslagjaar voortgezet en in januari 1981 afgesloten met een bijeenkomst van leerlingen in de provincie Zeeland, te Middelburg. In de loop van het jaar werden ontmoetingen gehouden in de regio's Drenthe (te Emmen), Friesland (te Heerenveen), Noord-Holland boven het IJ (te Castricum), Noord-Holland beneden het IJ (te Haarlem) en Zuid-Holland (te Gouda). Dit project geeft de leerlingen van erkende muziekscholen, die wat betreft hun financiering voor een zeer groot deel afhankelijk zijn van de gemeenten, de gelegenheid tot gezamenlijk musiceren en naar elkaar te luisteren. Deze opzet blijft zich in een zeer grote belangstelling verheugen, zowel van de uitvoerenden als van de leiding en leerkrachten van de scholen. Het welslagen ervan dankt het fonds in het bijzonder aan de leider en organisator van het project, de heer dr. J. Daniskas te Rotterdam, oud-rijksinspecteur voor het muziekonderwijs. De omstandigheid dat het Gemeentelijk Cultuurfonds zich thans reeds tien jaren met dit project bezig houdt, zal worden gemarkeerd door het uitgeven van een brochure die een overzicht geeft van hetgeen in die jaren werd verricht. Kort

6 na het verslagjaar is die brochure uitgekomen en in ruime kring verspreid.

Zilver in gemeentelijk bezit

De beschrijving en catalogisering van het zilver in bezit van de gemeenten in Zeeland werd in de loop van het verslagjaar voltooid. Mede in overleg met enkele deskundigen had een nadere afronding plaats.

Het blijkt dat een dergelijk werk bijzonder tijdrovend en zeer veelomvattend is. De vraag op welke wijze het verkregen materiaal kan worden gepubliceerd is nog niet beantwoord. Er wordt met een uitgever overlegd, doch de vooruitzichten voor een publikatie in boekvorm lijken niet rooskleurig. Eventueel zullen kopieën van de inventarisatie aan een aantal instanties worden aangeboden en overigens tegen kostprijs verkrijgbaar worden gesteld.

Premietoekenning werkstukken

Ook in het verslagjaar werden premies, en publikatie van gepremieerde inzendingen voor rekening van het fonds, in uitzicht gesteld voor scripties en dergelijke werkstukken die van wetenschappelijke en/of praktische betekenis kunnen worden geacht voor het gemeentewezen. Er was in 1980 een grote respons, tot uiting komende in een vijftiental inzendingen.

In het voorjaar van 1980 werden de scripties die in 1979 ter beoordeling werden ingezonden door de daarvoor benoemde commissie beoordeeld. Ook thans weer bestond de commissie uit de heren dr. S. O. van Poelje (voorzitter), mr. L. G. van Reijen en mr. R. Streng.

Er waren vijf inzendingen; overeenkomstig het oordeel van de commissie besloot het bestuur slechts één werkstuk voor een premie in aanmerking te brengen, nl. dat van mevrouw H. van der Logt-Ebberink 'Wonen tussen wal en

schip', handelend over de problemen verbonden aan woonschepen.

Tijdens een bijeenkomst op 30 juni 1980 ten kantore van de bank heeft de voorzitter van het fonds de premie in tegenwoordigheid van een aantal genodigden uitgereikt. Zeer kort na het verslagjaar werd het werkstuk in de scriptiereeks van het Cultuurfonds gepubliceerd. Aan vele belangstellende gemeentebesturen werd een exemplaar aangeboden. Overigens zijn de in die reeks uitgegeven werken verkrijgbaar bij de uitgeverij van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Het Cultuurfonds is aan de beoordelingscommissie, die telken jare voor een moeilijke taak staat, grote dank verschuldigd.

Begin oktober van het verslagjaar besloot het bestuur de premiebedragen met ingang van de in het jaar 1982 (over de inzendingen in 1981) toe te kennen premies te verhogen tot respectievelijk f 1.000, f 2.000 en f 3.000.

Archeologisch onderzoek in historische stadskernen

In de verslagen over de jaren 1977, 1978 en 1979 is vermeld dat het fonds het financieel mogelijk heeft gemaakt dat twee studentenmedewerkers geruime tijd konden deelnemen aan een door de Rijksdienst voor oudheidkundig bodemonderzoek gevormde werkgroep voor het archeologisch onderzoek in Nederlandse historische stadskernen. Dat onderzoek heeft betrekking op rond 200 gemeenten. Het ligt in de bedoeling de verkregen gegevens te publiceren. Op kosten van het fonds zal een exemplaar van de publikatie aan alle gemeenten in ons land worden toegezonden. De werkgroep kon in het verslagjaar de bewerking van de verkregen gegevens ten behoeve van die publikatie nog niet afronden.

Ambtsketens van burgemeesters in Nederland

Voor dit in 1979 in opdracht van het fonds verschenen boekwerk van de hand van mevrouw drs. B. ter Molen-den Outer werd een inlegvel vervaardigd met foto en beschrijving van de op 1 januari 1980 ingestelde gemeente Lelystad. Het inlegvel werd aan de bezitters van het boek aangeboden.

Boekwerk en tentoonstelling betreffende de geschiedenis van de stad Delft

In het begin van 1980 kwam het stedelijk museum 'Het Prinsenhof' te Delft terug op een in 1979 ingediend verzoek om financiële steun ten behoeve van de uitgave van het boekwerk dat de eerste van vier tentoonstellingen omtrent de geschiedenis van de stad Delft begeleidde. Het bestuur onderkende in de uitwerking van de plannen dat in het boek tal van algemene facetten worden belicht, bijvoorbeeld met betrekking tot de vroegste vorm van bestuur, de bestuurlijke en rechterlijke organisatie, de positie van het graafschap Holland, de ontwikkeling van het woonhuis, van het geldwezen e.d. In verband daarmee werd besloten alsnog aan het verzoek van 'Het Prinsenhof' te voldoen. Eveneens, en op grond van dezelfde overweging, werd in december van het verslagjaar besloten steun te verlenen aan het boekwerk dat de in het voorjaar van 1981 te houden tweede tentoonstelling zal begeleiden.

Oorzaken van rebellie en vandalisme

Het bestuur van ons fonds heeft zich afgevraagd of het een bijdrage zou kunnen leveren aan het onderzoek naar oorzaken van rebellie en vandalisme. Dit onderwerp is in het bijzonder in de belangstelling gekomen na de Amsterdamse rellen op 30 april 1980, die o.m. hebben geleid tot

een rapport aan de regering van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, doch ook al eerder is er veel over gesproken en geschreven.

De gevolgen van geweldpleging, en verzet tegen het democratisch gekozen bestuur, brengt bij vele burgers verontrusting teweeg.

De bestuurbaarheid van onze samenleving door de bestaande in vrijheid gekozen organen zou bij een onderzoek als bedoeld aan de orde kunnen komen, zomede de vraag hoe die organen adequaat kunnen reageren op onrust en agressie, ook onder de jeugd. Het vraagstuk is ongetwijfeld bijzonder gecompliceerd, doch het bestuur van het fonds is zich er van bewust dat het de gemeentebestuurders van dienst zou zijn als het op dit terrein aan een handreiking zou kunnen medewerken. Het bestuur is voornemens zich terzake met een aantal deskundig te achten personen te verstaan.

De iconografie van de in stadhuizen aanwezige rechtstaferelen

Een verzoek om steun aan een studie betreffende bovengenoemd onderwerp was op het einde van het verslagjaar in overweging.

Publikatie 'Plannen voor stadsvernieuwing' door mr. F. L. Bussink

In plaats van een bijdrage te verlenen in de kosten van publikatie van deze dissertatie met een zeer specialistische inhoud, besloot het bestuur een groot aantal exemplaren ervan aan te kopen en die aan te bieden aan het Nationaal Comité Europese Stadsvernieuwingscampagne. Dit als een bijdrage aan het welslagen van de in het najaar van 1980 door het Comité in Nederland aangevangen campagne, met activiteiten in vele steden. Daarbij worden besprekingen gevoerd over o.a. betaalbaarheid, participatie,

8 gemeentelijk beleid, de rol van de lokale overheid en bestuurlijke modellen.

Boekwerkje over bodebussen

Op initiatief van de heer M. Agterberg te Schipluiden werd in begin december van het verslagjaar in het dorpshuis aldaar een tentoonstelling gehouden van bodebussen uit Noord- en Zuid-Holland. Als begeleiding van die tentoonstelling werd een boekje van zijn hand uitgegeven, houdende een inventarisatie van de uit die provincies bekende bodebussen; van elke bekende bodebus is een foto opgenomen. Het fonds heeft in de produktiekosten van dat boekje 'De Hollandsche Bodebus' bijgedragen.

Gezamenlijke vergadering met de commissie voor culturele zaken van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten

In oktober van het verslagjaar gaf de voorzitter in deze vergadering een uiteenzetting van doelstelling en werkwijze van onze Stichting.

In de daarop volgende besprekingen is aandacht gegeven aan een aantal onderwerpen die in de toekomst de activiteit van het fonds zouden kunnen beïnvloeden.

Een plan om te komen tot een museum voor het gemeentewezen, of beter nog voor het lokale bestuur (zie ook het jaarverslag over 1977, blz. 5) leek interessant doch zeer ambitieus; een uitleencentrum of documentatiecentrum annex een reizende tentoonstelling is wellicht eerder te realiseren.

Voorts is gesproken over het stimuleren van contacten tussen provincies of gemeenten met de universiteiten in ons land; wellicht dat op dit terrein ons fonds een initiatief-taak kan hebben.

Ook kwamen onderwerpen aan de orde waaromtrent het fonds studies, publikaties en andere activiteiten zou kunnen ontplooiën. In dit

verband kwam een aantal onderwerpen ter tafel dat zich zou lenen voor een samenvatting bij de publikatie van het jaarverslag van het fonds. Eén daarvan – een evaluatie van de resultaten van vijftien jaar kunstzinnige vorming – is bij dit verslag gevoegd (zie hierna, blz. 18 e.v.).

Fotopanelen van de tentoonstelling Stedenspiegel

Het fonds houdt een overzicht in 25 fotopanelen beschikbaar, betrekking hebbend op de in 1964 op initiatief van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten gehouden tentoonstelling Stedenspiegel. De panelen zijn nog steeds actueel; zij geven een goed overzicht van het ontstaan van de plaatselijke samenlevingen in ons land en hun ontwikkeling tot de positie die de gemeenten thans innemen. De panelen worden om niet ter beschikking gesteld ten behoeve van tentoonstellingen in scholen, gemeenschapscentra, dorpshuizen, enz.

Andere thema's

Ook in het verslagjaar zag het bestuur zich genoopt in een aantal gevallen afwijzend te reageren op verzoeken om financiële steun. Die verzoeken hadden naar het oordeel van het bestuur onvoldoende binding met de gemeentelijke cultuur in algemene zin. De projecten zijn vaak interessant, en zullen plaatselijk bepaald de nodige aandacht verkrijgen, doch meestal is het algemeen gemeentelijk aspect daaraan niet zo nauw verbonden dat het fonds – gelet op zijn statutaire opdracht – tot steunverlening kan besluiten. Ook thans weer is het bestuur grote dank verschuldigd aan degenen die op zijn verzoek deskundige voorlichting in ruime mate hebben gegeven.

Tenslotte wordt ook nu weer grote
erkentelijkheid betuigd aan het bestuur van de
N. V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten, die
ook in het verstreken jaar het Cultuurfonds in
sterke mate financieel en materieel heeft
gesteund.

Juli 1981

Balans per 1 januari 1981

10	01-01-1981	01-01-1980
N. V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten:		
depositorekening	f 550.000,—	f 510.000,—
rekening-courant	34.949,60	54.302,67
Interest	19.799,21	8.354,82
Debiteuren	—	646,38
Voorraad boeken	6.781,44	12.045,37
	<u>f 611.530,25</u>	<u>f 585.349,24</u>

Rekening van baten en lasten over 1980

	1980	1979
Algemene kosten	f 17.327,74	f 18.796,23
Kosten diverse projecten	165.234,31	232.418,74
Voordelig saldo	30.665,37	—
	<u>f 213.227,42</u>	<u>f 251.214,97</u>

	01-01-1981	01-01-1980	11
Vermogen	f 431.793,46	f 401.128,09	
Voorziening projecten	137.570,54	77.558,96	
Crediteuren	42.166,25	106.662,19	
	<u>f 611.530,25</u>	<u>f 585.349,24</u>	

	1980	1979
Bijdrage N. V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten	f 150.000,—	f 150.000,—
Opbrengst verkoop boeken	—	12.000,—
Interest	63.227,42	49.653,53
Nadelig saldo	—	39.561,44
	<u>f 213.227,42</u>	<u>f 251.214,97</u>

Projecten

12

	voorzieningen 01-01-1980 (gereserveerd)	uitgegeven in 1980 t.l.v. de reserve
Ontmoetingen leerlingen muziekscholen	f 18.796,15	f 18.796,15
Zilver in gemeentelijk bezit	22.262,81	4.040,70
Restauratie collegezaal Thorbecke	8.000,—	—
Premietoekenning werkstukken	5.000,—	5.000,—
Oudheidkundig bodemonderzoek	6.000,—	6.000,—
Ambtsketens burgemeesters in Nederland	—	—
Tentoonstelling gemeentelijk drukwerk	10.000,—	—
Incidentele steunverleningen		
Tentoonstelling Walter Pompe	2.500,—	2.500,—
Naar één gemeentewet	5.000,—	—
Historische tentoonstellingen Delft	—	—
Catalogus Ambachtmuseum Verborg	—	—
Boek Hollandsche bodebussen	—	—
Nationaal Comité Stadsvernieuwingscampagne	—	—
Brochure 10 jaar ontmoetingen muziekscholen	—	—
	<hr/> f 77.558,96 <hr/>	<hr/> f 36.336,85 <hr/>

uitgegeven in 1980 t.l.v. baten en lasten	nieuwe reserveringen	lasten voor 1980	voorzieningen 01-01-1981	13
<i>f</i> 25.611,35	<i>f</i> 18.916,65	<i>f</i> 44.528,—	<i>f</i> 18.916,65	
—	—	—	18.222,11	
—	—	—	8.000,—	
22.543,85	57.000,—	79.543,85	57.000,—	
1.000,—	—	1.000,—	—	
4.219,98	—	4.219,98	—	
—	—	—	10.000,—	
—	—	—	—	
—	—	—	5.000,—	
5.022,—	7.500,—	12.522,—	7.500,—	
—	5.000,—	5.000,—	5.000,—	
5.000,—	—	5.000,—	—	
5.016,70	—	5.016,70	—	
472,—	7.931,78	8.403,78	7.931,78	
<i>f</i> 68.885,88	<i>f</i> 96.348,43	<i>f</i> 165.234,31	<i>f</i> 137.570,54	

Publikaties

14 Bij het secretariaat zijn nog verkrijgbaar de navolgende publikaties:

Bewoonbaar of onbewoonbaar (1969) gratis
Samenvatting van een gedachtenwisseling omtrent de problematiek van de verstedelijking van ons land.

Van stads- en plattelandsbestuur naar gemeentebestuur (1973) f 44,25
Mr. M. J. V. A. Kocken volgt in dit handboek de ontwikkeling van het stads- en plattelandsbestuur uit het midden van de achttiende eeuw tot aan het gemeentebestuur van de gemeentewet-1851.

Ambtsketens van burgemeesters in Nederland (1979) f 24,50
Mevrouw drs. B. ter Molen-den Outer.

Verkrijgbaar bij de Uitgeverij van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Nassaulaan 12, 's-Gravenhage:

Hoeveel het was... en hoe weinig, drieëndertig notities bij het gemeentelijk cultuurbeleid (1974) f 12,75
Mr. A. F. Kamp schetst ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds in zijn notities een beeld van de ontwikkeling van de culturele taak van de gemeente.

Recallrecht in het licht van de representatie¹⁾ (1978) f 10,—
A. C. P. van den Broek.

Enige privaatrechtelijke aspecten van de gemeentelijke onroerend-goedbelastingen¹⁾ (1978) f 10,—
J. P. Kruimel.

De inrichting van de gemeentebegroting¹⁾ (1979) f 10,—
G. J. Bakker.

Complementair bestuur en planning¹⁾ (1979) f 15,—
F. M. J. Hendrickx.

Besluitvormingsprocedures bij de stadsvernieuwing¹⁾ (1979) f 20,—
F. A. M. van der Ham.

Woningdifferentiatie en stadsvernieuwing in Amsterdam¹⁾ (1979) f 15,—
H. Q. Meijer.

Wonen tussen wal en schip. Het woonschip, een aanvaardbare woonvorm?¹⁾ (1980) f 15,—
H. van der Logt-Ebberink

¹⁾ Door de Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds gepremieerde en gepubliceerde scriptie.

De volgende uitgaven werden door de Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds financieel gesteund:

Technieken in de beeldende kunst (1971)
Uitgave Stichting Kunst en Bedrijf.

Het rijkskamergerrecht en de Nederlanden (1972)
door dr. P. L. Nève
Uitgave Koninklijke Van Gorcum & Comp. B. V. te Assen.

Het dagboek van de burgemeesterszoon Willem Jansz Verwer (1973)
Uitgave gemeente Haarlem.

Sociaal-democratische gemeentepolitiek in katholiek Nijmegen 1894-1927 (1974)
door dr. P. F. Maas
Uitgave drukkerij gebr. Janssen B. V. te Nijmegen.

Klein geld – grof geld, munten van de Nederlandse steden (1974)
door dr. H. Enno van Gelder
Eigen uitgave; niet meer verkrijgbaar.

Holland op zijn smalst (heruitgave - 1975)
door Victor de Stuers
Uitgave Unieboek B. V. Bussum.

Dorp in Drenthe (1975)
door Jo Boer
Uitgave Boom Pers drukkerijen B.V. te Meppel.

De gemeentelijke uitgaven voor culturele doeleinden (1975)
Eigen uitgave; niet meer verkrijgbaar.

Geschrift en getal (1976)
door dr. S. Hart
Uitgave Historische Vereniging Holland.

Planning van een woonwijk als politieke, administratieve en stedenbouwkundige opgave (1976)
Uitgave SISWO te Amsterdam.

De stadsrekeningen van Zutphen van 1364 - 1445/46 (3 delen - 1977)
door R. Wartena
Uitgave Gemeente-archief Zutphen.

Kunst en omgeving (1977)
Uitgave Stichting Kunst en Bedrijf.

De burgemeester in deze tijd (1978)
door W. Derksen en H. Roelfsema
Uitgave Nederlands Genootschap van Burgemeesters.

In 't land van belofte: in de nieuwe stad (1978)
Ideaal en werkelijkheid van de stadsuitleg in de Republiek, 1580-1680, door Ed Taverne.
Uitgave Gary Schwartz, Maarssen.

Monument en samenleving (1975)
Uitgave Raad der Europese Gemeenten.

Monument en binnenstad (1976)
Uitgave Raad der Europese Gemeenten.

Monument en landelijk gebied (1978)
Uitgave Raad der Europese Gemeenten.

De criminele vonnisboeken van Leiden 1533-1811
door H. M. van der Heuvel (1977-1978)
Uitgave Rijnland, tijdschrift voor sociale genealogie en streekgeschiedenis voor Leiden en omstreken.

Bolwerk der Nederlanden (1979)
door L. J. Morreau
Uitgave Koninklijke Van Gorcum & Comp. B. V. te Assen.

-
- 16 **De stad Delft. Cultuur en maatschappij tot 1572**
(I) (1980) ²⁾
Uitgave stedelijk museum Het Prinsenhof, Delft.

**Naar één gemeentewet. Uniformerende
regelingen 1798-1850 voorafgaande aan de
gemeentewet 1851 (1980)**
door mr. B. C. Vis
Uitgave W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle.

**Publikatieplannen voor stadsvernieuwing. Een
studie over de verhouding tussen planning en
recht (1980)**
door F. L. Bussink
Uitgave Samsom B.V., Alphen aan den Rijn.

**De Hollandsche bodebus. Inventarisatie van
bodebussen van gemeenten en waterschappen
in Noord- en Zuid-Holland (1980)**
door M. Agterberg
Uitgave in samenwerking met de gemeente
Schipluiden.

²⁾ Dit boekwerk is het eerste van een viertal delen omtrent de geschiedenis van de stad Delft.

18 Het terrein van de kunstzinnige vorming in zijn algemeenheid lijkt niet een gebied dat gemakkelijk toegankelijk is voor hen die zich ambtshalve of uit culturele belangstelling daarin niet dagelijks bewegen.

Omdat echter mede in het licht van de decentralisatie naar gemeenten en provincies de kunstzinnige vorming in de komende jaren herhaaldelijk de aandacht zal vragen, heeft het bestuur van de Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds gemeend dat het nuttig is het navolgende artikel bij haar jaarverslag te publiceren.

In dit artikel worden bepaalde sporen aangegeven die anders moeilijker te vinden zijn of wellicht onbekend zouden blijven. Het artikel geeft een goede inventarisatie van de verscheidene aspecten en schetst de tendenties die in de laatste vijftien jaren zijn te onderscheiden.

Het bestuur verwacht de gemeentebestuurders en andere geïnteresseerden met deze publikatie een dienst te bewijzen. Het is de heer C. J. Post, die voor de Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming dit artikel verzorgde, zeer erkentelijk.

Kunstzinnige vorming in Nederland

C. J. Post, wetenschappelijk medewerker bij de Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming te Amersfoort.

Inhoud

19

Inleiding

- A. Kunstzinnige vorming, een cultuurpedagogische opgave
 - 1. Kunstzinnige vorming in het cultuurproces
 - 2. Een drietal cultuurpedagogische opgaven
 - Het stimuleren van praktisch-productief gedrag
 - Het opheffen van cultuurbarrières
 - Nieuwe wegen ontwikkelen
- B. De ontwikkelingen in de verschillende vakgebieden
 - 1. Toneel en dramatische vorming
 - Het amateurtoneel
 - Dramatische vorming
 - 2. Dans
 - Vele soorten dans
 - De Volksdans
 - De klassieke en de moderne dans
 - De educatieve dans
 - 3. Mime
 - 4. Muziek en muzikale vorming
 - De muziekbeoefening in het algemeen
 - Muzikale vorming
 - 5. Beeldende kunst en beeldende vorming
 - 6. Technische media
- C. Kunstzinnige vorming in het onderwijs en sociaal-cultureel werk
 - 1. Basisonderwijs
 - 2. Voortgezet onderwijs
 - 3. Kunstzinnige vorming in het sociaal-cultureel werk

D. Perspectieven

Publikaties

Belangrijke adressen

Over de auteur:

C. J. Post (1947) is als onderwijzer werkzaam geweest, studeerde onderwijskunde bij prof. Van Gelder en heeft gewerkt in verschillende onderzoeksprojecten over de problemen van de kleine scholen. Hij is sinds 1978 in zijn huidige functie werkzaam.

20 Inleiding

Wie zich enigermate oriënteert in de wereld van de kunstzinnige vorming zal spoedig ontdekken dat er in ons land duizenden organisaties, verenigingen en instellingen zijn die zich op de een of andere wijze bezighouden met kunstzinnige activiteiten: een diversiteit aan soorten instellingen en aan soorten activiteiten. Men zal moeilijk tot de conclusie kunnen komen dat er weinig of niets gebeurt op dit terrein. Wij behoeven ons de vele honderden amateurtoneelgezelschappen maar voor ogen te nemen, of de vele orkestjes en bands, of de wevers en weefsters, of de toenemende activiteiten in de loop der jaren in het onderwijs op het terrein van de kunstzinnige vorming. Het zou te veel zijn om op te noemen.

Bij het schrijven van een overzichtsartikel over de laatste vijftien jaar moeten dan ook wel vele belangrijke zaken ongenoemd blijven: het terrein is te groot en de ontwikkelingen zijn te verschillend om dit allemaal in een kort overzichtsartikel te kunnen beschrijven. Daar komt nog bij dat er nog maar zeer weinig schriftelijk is vastgelegd over de ontwikkelingen in de afgelopen jaren.

Er is wel veel materiaal, maar overzichten ontbreken. Om toch een indruk te geven van de ontwikkelingen in het algemeen hebben wij het artikel de volgende opbouw gegeven.

Eerst zullen wij het een en ander verhelderen omtrent het begrip 'kunstzinnige vorming': hoe wij dat in dit artikel zullen gebruiken en vooral welke algemene cultuurpedagogische taken daarmee gemoeid zullen zijn.

Vervolgens zullen wij in zeer beknopte vorm de ontwikkeling van een aantal vakgebieden beschrijven. Na deze beschrijving volgt een korte impressie over de ontwikkelingen in het onderwijs en het sociaal-cultureel werk.

Wij besluiten het artikel met het schetsen van een paar perspectieven voor de toekomst.

A. Kunstzinnige vorming, een cultuurpedagogische opgave

1. Kunstzinnige vorming in het cultuurproces

Kunstzinnige vorming is zo langzamerhand een algemeen gebruikte term geworden, maar het blijkt vaak moeilijk te zijn er ook een ondubbelzinnige betekenis aan te geven. Wij kennen daarnaast ook aanduidingen als 'expressie, expressievakken', 'musische vorming', 'creatief bezig zijn', enzovoorts.

Het heeft ook weinig zin om te proberen de verschillende gebruikte begrippen naar hun inhoud en hun doelstellingen te definiëren. Wij komen dan onvermijdelijk in troebel viswater terecht en zullen daarbij te ver van de praktijk afraken. Daarom zullen wij het begrip kunstzinnige vorming in dit artikel meer als een soort verzamelbegrip gebruiken voor al die activiteiten die op de een of andere manier iets kunstzinnigs bevatten, dat wil zeggen activiteiten die te maken hebben met het beoefenen of toepassen van dingen uit de verschillende kunstzinnige disciplines, zoals bijvoorbeeld drama, dans, muziek en beeldende kunst.

Met het beoefenen van die activiteiten kunnen verschillende doelen worden nagestreefd. Muziek kan beoefend worden om de muziek zelf, misschien wel om er later beroepshalve mee bezig te zijn, of men kan bij muzikale vorming juist een sterkere betekenis toekennen aan het sociale element dan aan het luistervolle resultaat. In vele gevallen lopen de verschillende doelen door elkaar en is er sprake van accentverschillen.

Toch is het belangrijk dat bij de verschillende activiteiten wel duidelijk is wat op de eerste plaats staat. Zo is de muzikale vorming in het basisonderwijs duidelijk van andere aard dan die in een muziekschool. Het hangt dus ook in sterke mate af van het soort omgeving waar een en ander gebeurt.

Wat ze alle gemeenschappelijk hebben is het feit dat al deze activiteiten een onderdeel zijn van een gemeenschappelijke cultuur. Toch betekent dit niet dat de deelname aan culturele activiteiten, in het bijzonder op het terrein van de kunsten en de kunstzinnige vorming, redelijk gespreid is over de gehele bevolking. Juist op het terrein van de kunstzinnige vorming blijken er grote verschillen te bestaan.

Enkele voorbeelden in ronde getallen illustreren dit duidelijk:

Slechts 4% van de bevolking (vanaf 15 jaar) doet zelf iets aan toneel, ballet of volksdansen; 15% doet iets aan zang en eenzelfde percentage bespeelt een of ander muziekinstrument.

Van de werkende bevolking doet ongeveer 21% aan meer dan één kunstzinnige activiteit, terwijl van de niet-werkende bevolking dit percentage 14% is; in het beroepsonderwijs worden leerlingen minder in de gelegenheid gesteld om zich bezig te houden met kunstzinnige activiteiten dan in het algemeen voortgezet onderwijs.¹⁾

In de geschiedenis van de verschillende sociale bewegingen in ons land zien wij dat er verschillende pogingen worden ondernomen om de bevolking te stimuleren tot cultuurparticipatie. Het is hier evenwel niet de plaats om nader in te gaan op de resultaten daarvan.

We willen er hier de nadruk op leggen dat het vraagstuk van cultuurparticipatie twee aspecten heeft. Het is enerzijds een cultuurpolitiek vraagstuk, anderzijds ook een cultuurpedagogisch vraagstuk. Bij de cultuurpolitiek gaat het in de eerste plaats om het te ontwikkelen cultuurbeleid, bij het cultuurpedagogisch aspect gaat het om een specificatie van dit vraagstuk in de richting van onderwijs, vorming en diverse andere educatieve processen in het algemeen.

Vanuit een cultuurpedagogische invalshoek tracht men een antwoord te krijgen op de volgende vragen: Wat wordt er aan vorming en

educatie gedaan (wat zou er gedaan moeten worden)? Waarom is dat van betekenis? Hoe moet een en ander gerealiseerd worden? Een antwoord op deze vragen veronderstelt dat men eerst een kritische analyse maakt van de bestaande instellingen die met het oog op dat doel functioneren.

Kunstzinnige vorming moet men in dat kader dan ook zien als een deelaspect van het totale culturele proces. Naarmate het terrein van vorming en educatie meer en meer verdeeld en versnipperd is, zal het moeilijker zijn om adequate antwoorden te vinden op de gestelde vragen.

Ten aanzien van de kunstzinnige vorming betekent dit dat men een zicht moet verkrijgen op de verhouding tussen de verschillende sectoren zoals tussen de kunstensector, het onderwijs met al zijn geledingen, het sociaal-cultureel werk met zijn verschillende instellingen en de sector van de amateuristische kunstbeoefening.

De onderlinge samenhang tussen deze sectoren is vaak verre te zoeken. Het is hier niet de plaats op de oorzaken daarvan in te gaan, maar wellicht kan een beschrijving van een drietal cultuurpedagogische opgaven een bijdrage leveren aan een nadere bezinning op dit vraagstuk.

2. Een drietal cultuurpedagogische opgaven

Wanneer wij in dit artikel spreken over culturele vorming en cultuurparticipatie, dan heeft dit betrekking op een deelaspect van onze cultuur, namelijk alles wat te maken heeft met kunstzinnige activiteiten, zowel in passieve zin als in actieve zin.

Blijkens verschillende gegevens is het met de cultuurparticipatie niet geweldig gesteld. Grote groepen van de bevolking doen nauwelijks iets op dit terrein. Vergroting van de kwantiteit van het bestaande aanbod heeft hierin vrijwel geen verandering kunnen brengen. In het onderwijs neemt culturele vorming nog steeds een

¹⁾ Gegevens ontleend aan het Sociaal-Cultureel Rapport 1978.

-
- 22 marginale plaats in, al zijn er enkele verbeteringen te constateren. Toch worden de veelvuldig goede aanzetten in het kleuteronderwijs vaak in het gewoon lager onderwijs afgebroken doordat daar een sterkere nadruk ligt op het receptieve en reproducerende gedrag. In het vormingswerk en het sociaal-cultureel werk is de kunstzinnige vorming eveneens zeer marginaal. De amateuristische kunstbeoefening heeft, ondanks inhoudelijke ontwikkelingen, nauwelijks uitstraling gehad naar andere groepen van de bevolking. Met deze constatering staan we voor een drietal cultuurpedagogische opgaven:
- Het stimuleren van praktisch-productief gedrag, waarin de samenhang tussen leren en handelen tot uiting komt.
 - Het opheffen van cultuurbarrières door het bevorderen van gelijkheid van kansen.
 - Nieuwe wegen ontwikkelen door uit te gaan van een breder cultuurbegrip.

2.1. Het stimuleren van praktisch-productief gedrag

De nogal sterke scheiding tussen leren en handelen in onze huidige cultuur heeft onder meer tot gevolg gehad dat het gehele terrein van de kunstzinnige vorming in een betrekkelijk isolement is geraakt en ook niet die hoge waardering geniet die de meer intellectuele activiteiten wel hebben. Lange tijd, maar ook nu nog, zijn kunstzinnige activiteiten als een soort franje van het bestaan beschouwd. Wat daarmee helaas ontkend wordt, is de geheel eigen zeggingskracht die de verschillende kunstzinnige middelen bezitten. Deze zeggingskracht is niet zonder meer eigen aan de kunstzinnige discipline als zodanig, doch komt pas werkelijk duidelijk voor het voetlicht wanneer er sprake is van een juiste aansluiting op de ervaringswereld van de mensen zelf. Pas dan leren de mensen de mogelijkheden van het middel

kennen om daar eigen behoeften en gevoelens mee te articuleren.

Vele tot nu toe sterk cursorische activiteiten missen deze aansluiting en zijn te veel een afgeleide van de kunstzinnige discipline als zodanig. Men constateert dan al spoedig dat een en ander niet voldoende bij de mensen 'aanslaat'. Naast de eigen zeggingskracht, die de kunstzinnige middelen eigen is, kunnen ze een bijzondere betekenis hebben voor de ontwikkeling van het gevoelsleven en de sociale vorming: het is een andere manier van omgaan met de wereld om je heen, met zowel dingen als mensen.

Bij de beschrijving van de ontwikkeling van de verschillende kunstzinnige disciplines zullen we ook zien dat in die richting de laatste jaren voldoende openingen worden gemaakt. Wanneer leren en handelen in het onderwijs, maar ook daarbuiten, meer met elkaar in overeenstemming worden gebracht, dan zal project- en groepswork gestimuleerd moeten worden. Dat wil niet zeggen dat elke vorm van cursorisch werken zou moeten worden uitgesloten. Integendeel, door een bezinning en uitwerking in deze richting zal de feitelijke betekenis van cursorisch werken alleen maar duidelijker worden.

2.2. Het opheffen van cultuurbarrières

Ondanks de inhoudelijke ontwikkelingen van de kunstzinnige disciplines en ondanks de erkenning dat daarin bij uitstek de mogelijkheid ligt om leren en handelen meer te integreren, zijn de problemen nog niet opgelost. Het is daar namelijk niet alleen van afhankelijk. Er moet ook gezocht worden naar nieuwe methoden en werkwijzen waardoor de mensen zich direct aangesproken voelen. Dat kan alléén indien op een juiste manier wordt ingespeeld op hun interesses en behoeften. Wanneer wij daarin niet slagen dan zijn vele mensen overgeleverd aan de ideeënwereld van de vrijetijdsindustrie. Als het gaat om een actief

deelhebben aan een cultuurproces, dan kan dat alleen door middel van een eigen zelfstandige inbreng. Wie kennis heeft van de reeds eerder genoemde zeggingskracht van de kunstzinnige middelen en deze kan hanteren weet ook eerder op welk moment deze aangewend kunnen worden en kan er ook beter een oordeel over vormen.

2.3. Nieuwe wegen ontwikkelen

Maar zelfs het vinden van allerlei werkwijzen die beter aansluiten bij de interesse en de ervaring van de mensen zal niet voldoende zijn. Vele van de bestaande instellingen op het gebied van de kunsten en de kunstzinnige activiteiten zijn representatief voor het min of meer traditionele cultuurgebeuren. Slechts een beperkt deel van de bevolking bezoekt deze instellingen. In de huidige tijd met economische teruggang wordt dit dilemma extra sterk ervaren.

De krampachtigheid waarmee op deze situatie wordt gereageerd komt vooral tot uiting in de kreet 'nieuw voor oud'. Dat komt dan neer op het volstrekt afwijzen van de bestaande 'traditionele' instellingen en instituties, wat in ieder geval niet getuigt van een goed inzicht in cultuurhistorische ontwikkelingen. Het is waar, kunst is vaak inhoudelijk en institutioneel geïsoleerd, hoewel we daarbij ook moeten wijzen op ontwikkelingen in de kunsten die juist gericht zijn op het doorbreken van dit isolement. Maar ook hier geldt dat vanuit één sector niet de totale vernieuwing en omwenteling mag worden verwacht.

Een mogelijke ingang om deze zogenaamde polariteit in onze cultuur te doorbreken is, dat men uit zal moeten gaan van een breder cultuurbegrip dan het tot nu toe gangbare. Dat komt neer op de directe erkenning van een verscheidenheid aan levensvormen en levensuitingen van verschillende lagen van de bevolking. Van daaruit moeten mogelijkheden worden ontwikkeld waardoor de mensen hun oorspronkelijke behoeften en waarden kunnen

articuleren.

Symptomen van een dergelijke ontwikkeling hebben we onder meer duidelijk kunnen constateren in de gemeente Utrecht, waar de afbraak van een theater-accommodatie (Tivoli) heftige reacties teweeg bracht bij de vooral jongere bevolking, die daarmee de mogelijkheid zag verdwijnen voor het opzetten van een veelzijdig activiteitencentrum.

De oprichting van Paradiso in Amsterdam past in een soortgelijk beeld.

De discussie rond het al dan niet subsidiëren van popgroepen vanwege CRM illustreert opnieuw dat een verbreding van het traditionele cultuurconcept noodzakelijk is: bij de afwijzing van het subsidie in eerste instantie werd popmuziek te zeer vereenzelvigd met Hilversum 3 en commercie. Daarbij zij opgemerkt dat Hilversum 3 allesbehalve een soort monotone geluidsproductie is. Wanneer er nieuwe wegen gevonden worden, wanneer bestaande als min of meer traditioneel aangemerkte instellingen zich openstellen voor nieuwe ontwikkelingen en de beide voorgaande cultuurpedagogische opgaven gelijktijdig in acht worden genomen, dan staat de weg open voor een bredere cultuurparticipatie en zou het op de lange duur wel eens zo kunnen zijn dat het denken in termen van tegenstellingen tussen elite en massa niet meer van toepassing zal blijken te zijn.

In de volgende paragraaf zullen we zien dat de vakinhoudelijke ontwikkelingen van de laatste jaren daar het nodige aan kunnen bijdragen.

24 B. De ontwikkelingen in de verschillende vakgebieden

1. Toneel en dramatische vorming

Het amateurtoneel

Zo'n 200.000 amateurs zijn jaarlijks in de weer op het toneelgebied: spelen, decors ontwerpen en bouwen, teksten bewerken, kostuums maken, enzovoorts. De ontwikkelingen in het amateurtoneel zijn de laatste vijftien jaar groot geweest. Zowel invloeden vanuit het professionele toneel als directe maatschappelijke ontwikkelingen hebben hun duidelijke uitwerking gehad.

Tegen het einde van de jaren zestig waren er globaal gesproken twee invloeden: de ideeën van de humanistische psychologie en een invloed uitgaande van de politiek-geëngageerde stromingen. Vooral vanuit het Nederlands Centrum voor Amateurtoneel werd in toenemende mate de nadruk gelegd op de persoonlijke vorming van de toneelspeler. Vele provinciale toneeladviseurs gaven trainingen in plaats van het directe toneeladvieswerk. Een zekere vervreemding was hiervan het gevolg, zodat op den duur weer de lijn van het advieswerk werd opgepakt. Dat was overigens geen terugval op het oude advieswerk: de toneelpedagogiek had zich verder ontwikkeld en er is een nieuwe generatie deskundigen, afkomstig van verschillende opleidingen die niet voor toneelspeler opleiden, maar een belangrijke nadruk leggen op het gehele terrein van de dramatische vorming. Het werk van deze deskundigen is minder directief en meer gericht op het vergroten van het eigen initiatief. Een andere ontwikkeling heeft daarbij ook een belangrijke rol gespeeld. Vanouds was de toneelvereniging een belangrijke sociale factor in het gemeenschapsgevoel. Dit is nu veel minder het geval en heeft tot gevolgd dat in mindere mate

de nadruk komt te liggen op de theaterproductie als eindprodukt. De vele diverse 'workshops' zijn daar een voorbeeld van. De maatschappelijk-geëngageerde richting uit de theaterwereld heeft geen grote invloed uitgeoefend op het amateurtoneel, maar heeft wel tot gevolg gehad dat de strenge scheidingsmuur tussen amateuristische kunst en professionele kunst steeds meer is vervaagd. In de laatste tak zitten vele autodidacten (bijvoorbeeld de groepen die uit de studentenwereld zijn ontstaan). De vervaging van de genoemde scheidingslijn wordt de laatste jaren ook veroorzaakt door het straattheater, dat vaak erg spontaan ontstaat. Het straattheater vereist een geheel eigen techniek: 'vluchtig' publiek en onder meer akoestische beperkingen. Parallel aan de genoemde ontwikkelingen in het amateurtoneel loopt ook de verruiming en de verbreding van het repertoire. Men speelt meer moderne stukken en 'moeilijk' repertoire. Een probleem bij het amateurtoneel is het feit dat het nog typisch een activiteit is van het maatschappelijk middenkader. De spelers zijn vrijwel niet afkomstig uit arbeiderskringen. Arbeidstoneel, hetgeen iets anders is dan politiek geëngageerd toneel, is in ons land nog een tamelijk onbekend fenomeen. Een voorbeeld van een op dat toneel gerichte toneelbegeleidingsgroep is STUT te Utrecht. In 1977 werd deze groep opgericht met de bedoeling om mensen in arbeiderswijken te begeleiden in het werken met toneelstukken. Zij hebben onder meer gewerkt met thema's zoals stadsvernieuwing en de WAO. Het is een goed voorbeeld van een werkwijze die tracht cultuurbarrières op te heffen.

Dramatische vorming

Bij dramatische vorming gaat het niet om het maken van een zo gaaf mogelijke presentatie. Hier staan de vormingsdoelen voorop. Deze

kunnen sterk verschillen: van het leren omgaan met eigen lichamelijkeheid en emoties tot het inzicht verkrijgen in de eigen maatschappelijke situatie en/of die van een ander.

De betekenis van de dramatische vorming is in ons land, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Engeland, betrekkelijk laat ontdekt. Het is vooral begonnen met het initiatief van Wanda Römer, die in 1955 in Utrecht de 'Akademie voor Expressie in Woord en Gebaar' oprichtte. De activiteiten aan deze academie waren nogal sterk gericht op het ontwikkelen van esthetisch gevoel. De politisering van het studententoneel en de politieke acties in het onderwijs in de jaren 1968/1969 hebben grote gevolgen gehad voor de werkwijze en de inhoud van de academie, maar ook op die van andere opleidingen die inmiddels waren gestart.

In de loop van de jaren zeventig is er weer een sterke tendens tot het 'personaliseren'. Dramatische vorming heeft in het onderwijs wel enige erkenning gekregen maar het neemt niettemin een marginale plaats in. De verhoogde belangstelling voor dramatische vorming heeft vooral te maken met het feit dat meer aandacht wordt besteed aan de eigen ervaringswereld van de leerlingen. De nieuwe werkvormen die daar het gevolg van zijn geweest geven meer openingen naar het werken met dramatische middelen.

De interesse voor de dramatische vorming wordt ook versterkt doordat diverse theatergroepen heel gericht in het onderwijs werkzaam zijn, vaak rond verschillende thema's. Ondanks de vakinhoudelijke ontwikkelingen zal dramatische vorming in het voortgezet onderwijs niet veel ontwikkelingskansen krijgen. Geheel anders ligt dat bij het basisonderwijs. Het feit dat men daar niet te maken heeft met uurdocenten maakt de invoering ervan een stuk gemakkelijker. Ook de leerkrachten in het basisonderwijs raken er in toenemende mate mee vertrouwd.

De belangstelling voor cursussen is groot, mede omdat de toepassingsmogelijkheden tamelijk groot zijn. Naast de belangrijkste elementen als taal, spraak, beweging, mimiek, interactie en gebaren is het ook veelzijdig. Het laat zich gemakkelijk combineren met muziek, beeldende vorming en ook dans.

Het verhaal over de dramatische vorming zou te kort schieten indien we het poppentheater en poppenspel niet zouden noemen. Dit heeft de laatste vijftien jaar ook een buitengewoon snelle ontwikkeling doorgemaakt (er zijn op dit ogenblik zo'n 21 officiële gezelschappen) en heeft weinig meer te maken met de traditionele poppenkast. Ook hierin schuilen ongekennde mogelijkheden voor toepassingen in het onderwijs.

2. Dans

Vele soorten dans

De wereld van de dans wordt gekenmerkt door een grote verscheidenheid. Het is niet mogelijk om een beschrijving te geven van 'de' dans in Nederland zonder het maken van een onderscheid tussen de verschillende dansvormen. We kunnen globaal de volgende soorten onderscheiden:

- De folkloristische dans, waarbij men sterk vasthoudt aan de traditie.
- De volksdans, die zich vooral na de tweede wereldoorlog sterk heeft uitgebreid. In het algemeen houdt men hier minder vast aan de tradities en experimenteert men ook met allerlei nieuwe vormen, vaak afkomstig uit het buitenland.
- De klassieke en de moderne dans, vaak ook aangeduid als ballet.
- De dansexpressie, een vorm van educatieve dans in het onderwijs die zich vooral de laatste vijftien jaar heeft ontwikkeld.
- De stijldans, die de laatste tijd weer groeiende belangstelling geniet.

26 In het kader van dit artikel zullen we enige aandacht besteden aan de ontwikkelingen in de volksdansbeweging, de ontwikkelingen in de klassieke en moderne dans en aan de dansexpressie.

De volksdans

De volksdansbeweging heeft de afgelopen vijftien jaar een veelzijdige ontwikkeling doorgemaakt. Vroeger was zij nog sterk gebonden aan tradities. De tendens tot een grotere openheid komt vooral tot uiting in het organiseren van internationale manifestaties, de uitwisseling met volksdansgroepen van andere landen en de vergrote aandacht voor de meer expressieve en creatieve aspecten van de volksdansbeoefening. Tegelijkertijd heeft de volksdansbeweging een belangrijke prikkel gegeven aan de muziekbeoefening. Veel folk-muziek, die nu vaak ook zelfstandig wordt beoefend door groepjes muzikanten of solo-optredens, is afkomstig van de volksdans. Zoals bekend mag worden verondersteld, heeft de folk-muziek vooral ook bij jongeren een belangrijke plaats ingenomen.

De klassieke en de moderne dans

Na de tweede wereldoorlog heeft het klassieke ballet lange tijd een hoofdrol gespeeld op de verschillende balletopleidingen. De klassieke traditie waaierte uit over het gehele land doordat vele afgestudeerden eigen studio's gingen oprichten. Deze privé-studio's werden voor het overgrote deel bezocht door een beperkte groep mensen: zij die van huis uit reeds min of meer bekend waren met het (klassieke) ballet. Onder invloed van ontwikkelingen in de dans zelf, en ook als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen, werden de dansopleidingen meer gedifferentieerd, hetgeen de inzetbaarheid van de afgestudeerden vergrootte. Een belangrijke

prikkel tot het jazz-ballet en de beatstijl heeft Helen Leclerc gegeven (1965), onder meer met haar Afro-dansen.

Met een nieuwe generatie afgestudeerden wijzigde zich ook langzamerhand het aanbod. Naast de vele privé-studio's werden de kleine dansgroepen gevormd door (ex-)leerlingen van de opleidingen, maar ook onder invloed van Amerikanen.

Een aantal van deze groepen richt zich meer op educatief werk. De oudste en belangrijkste traditie op dit terrein heeft wel het Scapino-ballet, dat jaarlijks zeer vele voorstellingen houdt voor scholieren, maar ook met scholieren zelf werkt in de vorm van projecten. Ze laten daarbij meer zien van de achtergronden van het dansen door het de leerlingen zelf te laten ervaren.

De educatieve dans

Wanneer wij inzicht willen hebben in de educatieve betekenis van het dansen, dan moeten wij eerst vaststellen welke mogelijke aspecten het dansen bevat. Dit is een scala van onderdelen, zoals: het bewegingsspel, bewegingsimprovisaties, ritmische oefeningen, het uitproberen van verschillende dansvormen. Meer specifiek zijn onderdelen als ruimte-oefeningen, lichaamstrainingen, reactieoefeningen, ontspanningsoefeningen, etc. Deze aspecten of elementen van de dans bieden vele mogelijkheden om ten behoeve van algemener pedagogische doelen te worden toegepast. Door bewegingen en soorten bewegingen, lichaamsuitdrukkingen, gebaren en mimiek is het een bijzondere vorm van communiceren.

Aan de andere kant heeft de dans ook zijn beperkingen. Dans is niet geschikt om tamelijk ingewikkelde informatie over te dragen: het is beter toepasbaar op het terrein van gevoelsuitdrukking en de relaties tussen de enkeling en een ander of de groep. Dans laat zich

bovendien goed verbinden met andere kunstzinnige middelen, zoals muziek en bijvoorbeeld pantomime. Dans speelt een belangrijke rol in het proces van het accepteren van de eigen lichamelijkeheid en heeft daarmee ook een belangrijke pedagogische betekenis.

In Nederland is de pedagogische betekenis van de dans betrekkelijk laat ontdekt. Met name Corrie Hartong en Kit Winkel hebben, na oriënterende studies in het buitenland, de aanzet gegeven tot de zogenaamde dansexpressie. De beleving van eigen lichaam en ruimte staan hierbij voorop, terwijl de techniek een ondersteunende functie heeft. Dit stond in tegenstelling tot het meer traditionele dansonderwijs, dat vooral een opbouw vanuit de techniek kende. Een en ander heeft er toe geleid dat er inmiddels aparte opleidingen en studierichtingen zijn voor de dansexpressie.

Tot nu toe heeft deze dansexpressie, die inmiddels diverse richtingen kent, nog geen duidelijke invloed op het onderwijs en in het sociaal-cultureel werk gehad omdat:

- het aantal docenten nog betrekkelijk gering is;
- de voorwaarden in de betreffende werkvelden daarvoor onvoldoende aanwezig zijn.

Trachten wij de ontwikkelingen van de afgelopen vijftien jaar enigszins te overzien, dan zien we dat er een toenemende interesse is voor de dans in het algemeen.

De belangrijkste oorzaken daarvoor dient men te zoeken in een viertal punten. In Nederland was er reeds een behoorlijke traditie van de volksdans die openstond voor nieuwe ontwikkelingen. In de jaren zestig speelde de dans een belangrijke rol in de ‘rumoerige’ uitgaanswereld: de rock and roll en de soul-beweging hebben de interesse voor de dans sterk aangewakkerd. Niet onbelangrijk zijn ook de veranderingen in de seksuele moraal met als gevolg een meer open erkenning van lichamelijkeheid. En ten slotte zijn er ontwikkelingen in het meer officiële theatergebeuren die een sterke invloed hebben gehad op de ontwikkeling van de dans.

3. Mime

In het totaal van de kunstzinnige vorming neemt de mime een bescheiden plaats in. Het heeft een sterk onafhankelijke ontwikkeling doorgemaakt in ons land. Hoewel er natuurlijk verbindingen zijn met de andere theatervakken zoals drama en dans, heeft mime ook een geheel eigen karakter: de primair fysieke presentatie, het samenspel van eigen lichaam en ruimte en allerlei voorwerpen. Voorop staat bij de mime het ontwikkelen van een lichaamsbesef in een gegeven ruimte dat er op neer komt dat je niet slechts een lichaam hebt, maar ook dat je je lichaam bent.

Een belangrijke fase in de ontwikkeling van mime is de fusie geweest van de beide mime-opleidingen, de Nederlandse Mimeschool en de School voor Bewegingstheater (1969). Tot dan toe waren de mime-opleidingen sterk gericht op het opleiden van mimespelers, maar vanaf die periode startte er ook een opleiding voor mimedocent. Een soortgelijke ontwikkeling had zich in de dansopleidingen al eerder voorgedaan. Verandering van visie op het onderwijs en eigen vakgebied hebben ook tot gevolg gehad dat in het begin van de jaren zeventig in toenemende mate gestreefd werd naar het overschrijden der grenzen van het eigen vakgebied. Op zoek naar allerlei nieuwe mogelijkheden hebben zich in de loop der jaren diverse projectgroepen gevormd (op het ogenblik een dertigtal) met vaak verschillende werkwijzen. De ene groep werkt sterk vanuit bewegingsassociaties (bijvoorbeeld de groep BEFF) terwijl een andere allerlei acrobatische elementen toepast (zoals THERMIEK). De acrobatiek is vooral de laatste tijd weer in de belangstelling geraakt en is ook in de opleidingen een onderdeel van het programma geworden. De mimedocent kan een belangrijke aanvulling geven in het gehele pakket van de kunstzinnige vorming. Niet slechts door een produkt of een op produktie gerichte activiteit te begeleiden maar vooral (bij zowel kinderen alsook ouderen) een balans te zoeken tussen eigen beleving, gevoel en

28 lichaamscontrole.

We zagen reeds dat vele van deze aspecten ook te vinden zijn bij de dansexpressie, terwijl ook de huidige ontwikkelingen in het bewegingsonderwijs (in plaats van gymnastiek) en sommige aspecten in de dramatische vorming diezelfde kenmerken bevatten. Dat wil niet zeggen dat men het derhalve maar op één hoop zou moeten gooien. Iedere discipline heeft binnen dat gegeven eigen specifieke mogelijkheden (en beperkingen). Hoezeer het lichaamstabe ook is doorbroken – hetgeen duidelijk uit de ontwikkelingen van de dans, drama en mime valt af te leiden – binnen het totale pakket van de kunstzinnige vorming in het onderwijs en in het sociaal cultureel werk spelen mime en dans nog maar een zeer bescheiden rol. Ten dele kunnen we dit toeschrijven aan de nog betrekkelijk jonge ontwikkelingen van de vakgebieden, maar een belangrijke oorzaak dient ook te worden gezocht in een gebrek aan expliciete visie op de kunstzinnige vorming in de beide werkvelden en het ontbreken van voorwaarden.

4. Muziek en muzikale vorming

De muziekbeoefening in het algemeen

De muziekbeoefening kent in ons land een lange traditie en geniet een betrekkelijk grote belangstelling. 23 procent van de Nederlanders boven de 18 zegt dat muziek een liefhebberij van hen is. In 1975 deed ongeveer 5 procent aan amateuristische muziekbeoefening op het gebied van de zang en 17 procent bespeelde een instrument. In totaal is ongeveer 6 procent aangesloten bij een organisatie of club. Vermeldenswaard is dat de muziekbeoefening een hobby is met de hoogste scholingsgraad: 61 procent van de amateurs heeft les (gehad). Vaak wordt gezegd dat de Nederlanders niet ‘muzikaal’ zouden zijn. De genoemde cijfers onderschrijven dit niet volledig.

Achter al deze cijfers gaat een buitengewone verscheidenheid aan activiteiten schuil: koorzang, harmonieën, fanfares, brassbands, amateur-symfonieorkesten (ongeveer 150), huismuziekensembles, mandolineorkesten (40), accordeon- en mondharmonicaorkesten (drie- tot vierhonderd), folkloristische groepen. Daarnaast nog de vele bandjes (‘Kees gevraagd, feest geslaagd’), de diverse popgroepen en diegenen die hetzij bij de muziekscholen, hetzij bij particulieren allerlei lessen volgen. Bij het jaarverslag van 1978 van de Stichting Gemeentelijk Cultuurfonds is een uitvoerig artikel geschreven over de muziekscholen. We zullen hier daarom over de muziekscholen slechts een enkele opmerking maken. Deze scholen hebben in de laatste jaren hun onderwijspakket aanzienlijk verbreed, mede ten gevolge van de verhoogde interesse bij de jeugd voor (elektrische) gitaar en elektronisch orgel. In toenemende mate zal op de muziekscholen een beroep worden gedaan op ondersteunende activiteiten naar andere werkvelden als onderwijs en sociaal-cultureel werk. Hierbij doet zich vaak de moeilijkheid voor dat vele muziekdocenten vaak te specialistisch zijn opgeleid om aan de daar gestelde eisen te kunnen voldoen.

Muzikale vorming

Muziek laat zich niet vergelijken met bijvoorbeeld beeldende kunst, omdat bij de muziek het procesmatige karakter centraal staat. Het is een kunstvorm waarbij de beleving van de omgeving uitgedrukt in tonen, klanken, ritmen essentieel is. Het heeft daarmee een geheel eigen karakter, al is een koppeling met andere kunstvormen vaak zeer goed mogelijk (dans, mime, film, etc.). Zeer lange tijd, en helaas nu ook nog, is muzikale vorming vaak gegeven als een soort afspiegeling van de klassieke muziekproducten van de ‘grote meesters’. Langzamerhand wordt meer de nadruk gelegd op het communicatieve karakter en

het spel-element bij de muzikale vorming. In die zin heeft zich een breder pedagogisch concept ontwikkeld ten aanzien van de muzikale vorming. Muziek leent zich bij uitstek voor het experimenteren met klanken, het improviseren en het gezamenlijk bezig zijn. Vanuit een dergelijke invalshoek is het ook beter mogelijk aan te sluiten bij de ervaringswereld van vooral kinderen en jongeren, daar anders het gevaar bestaat dat er voor hen twee soorten muziekcultuur bestaan: de officiële klassieke en de eigen populaire.

Bij de muzikale vorming is de activiteit zelf, het plezier hebben in muziek maken, belangrijker dan het uitsluitend streven naar een zo gaaf mogelijk eindprodukt. Vanuit een sterke betrokkenheid ontstaat op een gegeven ogenblik 'vanzelf' de behoefte aan kwaliteitsverbetering en verfijning. En hier ligt een belangrijke begeleidende taak van de muziekdocent.

Een dergelijke lijn kan men ten dele onderkennen in de ontwikkeling van de stichting Het schoolconcert. Aanvankelijk confronteerde men kinderen in grote zalen met een sterk klassiek georiënteerd repertoire. Op den duur ging men de scholen in, en de laatste jaren wordt er veelal samengewerkt met begeleiders muzikale vorming van scholen.

Vóór het concert wordt gegeven worden de leerlingen voorbereid en vaak ook na het concert worden er activiteiten ontwikkeld. Niettemin bevindt de muzikale vorming zich nog in een beginstadium van ontwikkeling, zowel in het onderwijs als met name in het sociaal-cultureel werk. En het zal nog geruime tijd duren voordat in de muzikale vorming de juiste werkwijzen gevonden zijn om, met volledige erkenning van de culturele verschillen die er zijn, een brede interesse te wekken.

5. Beeldende kunst en beeldende vorming

Vrijwel iedereen is bekend met vakken als tekenen en handenarbeid. Toch dekt dit in geen geval datgene wat men kan verstaan onder beeldende vorming. Wanneer men onder beeldend vormen verstaat het bewust veranderingen aanbrengen aan de materiële werkelijkheid, dan is reeds duidelijk hoe verstrekkend dit kan zijn. Het is dan ook niet mogelijk om in zeer kort bestek een volledig inzicht te geven in de mogelijkheden en de ontwikkelingen van de beeldende vorming. In het begin van de jaren zestig zien wij in de beeldende kunst verschijnselen als 'land art' (ruimtelijke effecten teweegbrengen in landschappen) en 'body art' (waarbij de kunstenaar zijn lichaam of dat van een ander tot object van handeling maakt door er van alles mee te doen).

De bedoeling was vaak om de toeschouwer te shockeren. Onderwerpen als seksualiteit, geweld en godsdienst staan daarbij vaak centraal. Voorts waren (zijn) er de 'performances', de directe optredens van de beeldende kunstenaar voor publiek. Vele beeldende kunstenaars verlenen hun medewerking aan verschillende 'alternatieve' bladen en tijdschriften, zoals Hitweek en Aloha. Het jongerencentrum Paradiso wordt opgericht en daar vinden allerlei happenings plaats. Een belangrijke stroming wordt gevormd door de kunstenaars die een directe verbinding leggen met andere kunsten, zoals fotografie en toepassen van video. Tegelijkertijd geraakten vele kunstmusea in enige verwarring omdat de genoemde kunstuitingen geheel andere eisen stelden aan het museum. Al deze ontwikkelingen in de beeldende kunst hebben niet direct invloed gehad op de beeldende vorming in het onderwijs en daarbuiten, maar hebben wel geleid tot een verruiming van het begrip beeldende vorming. De invloed kon direct ook niet zo groot zijn, omdat de beeldende vorming, evenals het

30 muziekonderwijs, een betrekkelijk lange traditie kent.

Geheel in overeenstemming met de maatschappelijke ontwikkelingen ontstond er in de jaren zestig in Duitsland een maatschappij-kritische richting. Men wilde van het obligate vakkenpakket af in het onderwijs en daarvoor in de plaats de visuele communicatie stellen. De discussies daarover zijn hoog opgeblaasd, doch in Nederland heeft deze stroming maar een beperkte navolging gekend. Naast het feit dat het aantal beeldende technieken zeer sterk is uitgebreid, is er wel sprake van een betere afstemming van beeldende activiteit op de leeromgeving en de sociale omgeving. Als veranderende en vormgevende activiteit draagt het bij tot het krijgen van inzicht in de eigen mogelijkheden en eigen vaardigheden om iets in de omgeving te veranderen. Dat kan gebeuren door het direct technisch bewerken van materialen, maar ook door de beeldende activiteit in meer omvattende situaties aan te wenden, waardoor de aanpak thematisch of projectsgewijs is. Bijvoorbeeld: het leveren van een inbreng in de verandering van de directe woonomgeving. De beeldende activiteit staat dan in een bredere sociale context. In het onderwijs, met name het basisonderwijs, kan men deze ontwikkeling duidelijk onderkennen.

In ditzelfde verband kunnen sommige activiteiten van beeldende kunstenaars worden genoemd. Vanuit een expliciete opvatting van hun plaats als kunstenaar in de samenleving initiëren zij diverse projecten en activiteiten met buurtbewoners of met scholieren.

6. Technische media

Onder technische media verstaan wij het gebruik van foto, film en video. Een betrekkelijk groot deel van de bevolking boven de 18 jaar maakt op de een of andere wijze gebruik van deze media: 33 procent beschouwt dit als zijn of haar liefhebberij.

Audio-visuele vorming – een verzamelnaam voor het toepassen van film, video en fotografie in onderwijs en vormingssituaties – wordt vaak beschouwd als een betrekkelijk nieuwe ontwikkeling op het terrein van de kunstzinnige vorming. Vaak wordt daarbij ook gedacht aan ontwikkelingen op het gebied van de video. Het is echter niet juist om te suggereren dat wij hier te maken hebben met een volkomen nieuw vak. De eerste aanzetten vinden we reeds in de tijd dat de film nog een betrekkelijk nieuw medium was. In de eerste decennia van deze eeuw hebben opvoeders lange tijd uitgebreid gediscussieerd over de betekenis van de film voor de opvoeding. In 1913 werd reeds de Schoolfilmcentrale opgericht met het doel de jeugd te behoeden voor slechte films. In 1926, wanneer de film ook aanzien geniet als kunstvorm, wordt de filmkeuring ingesteld.

De film begon duidelijk een massamedium te worden. In de jaren dertig werd in twee encyclieken uitvoerig aandacht besteed aan de film, vooral met betrekking tot de vraag hoe deze gebruikt kan worden, ten behoeve van de missie. In diezelfde tijd is men in de Verenigde Staten van Amerika al bezig ideeën te ontwikkelen over zogenaamde ‘filmvorming’.

Wanneer in de loop van de jaren vijftig de televisie haar intrede doet, laaien de discussies opnieuw op. Het zijn nu vooral de intellectuelen die zich te ‘goed’ voelen voor een dergelijk medium. Menigeen in deze kring zorgt er voor dat jarenlang geen tv in de huiskamer komt te staan. Tot in de jaren zestig beperkt de bemoeienis met de tv zich voornamelijk tot het receptieve gedrag. Met de invoering van de Mammoetwet in het onderwijs – wanneer het mogelijk wordt in facultatieve uren ook de filmkunst te beoefenen – ontstaat er een gerichte belangstelling voor de filmexpressie in het onderwijs. Het verschijnen van de betaalbare 8-mm-camera heeft ook een belangrijke invloed gehad. In toenemende mate wordt het filmen en ook het fotograferen gezien als een mogelijkheid bij uitstek tot sociale

oriëntatie. Hetzelfde geldt voor het gebruik van video-apparatuur.

De bijzondere aard van de audio-visuele media in de samenleving wordt nog eens geïllustreerd door het feit dat er een drietal opvattingen te onderscheiden zijn. Er is een stroming die de audio-visuele media wil gebruiken als een zuivere vorm van zelfexpressie, een stroming die vooral de nadruk legt op de emancipatorische betekenis ervan en een richting die vooral de aandacht vestigt op de toepassingsmogelijkheden van het medium in het kader van verschillende activiteiten.

Behalve in het onderwijs is het gebruik van deze media in het vormingswerk en verschillende soorten van sociaal-cultureel werk bijzonder geschikt. Ze zijn zeer geschikt voor het werken in projecten. Zo is bijvoorbeeld in Amsterdam door een vrouw, die een cursus audio-visuele vorming voor sociaal-pedagogen volgde, een centrum opgericht dat door middel van audio-visuele activiteiten de vrouwenemancipatie tracht te ondersteunen.

Naast de toenemende belangstelling voor deze media in het onderwijs en het sociaal-cultureel werk zijn er zeer grote aantallen amateurfotografen en filmers. Het merendeel van de filmers is afkomstig uit de amateurfotografie om dat tot ongeveer 1970 het filmen wegens de hoge kosten uitsluitend beoefend werd door mensen met een ruime beurs. Met het verschijnen van de super-8 mm-film op de markt veranderde dit. Toch zijn er voor een groeiende groep amateurfilmers die wat meer willen dan vakantiefilmpjes maken nog maar betrekkelijk weinig voorzieningen. Een gevarieerder en breder begeleiding dan het strakke cursuswerk is daarbij erg nodig.

Op een wijd verbreid misverstand moet nog worden gewezen. Audio-visuele vorming, die vaak begint met fotografie, hoeft niet duur te zijn. Een overmaat aan technisch vernuft hindert eerder een ontwikkeling van het waarnemingsvermogen dan dat het dit

stimuleert. Pas bij een duidelijk gebleken behoefte aan verdieping en uitwerking van de mogelijkheden is het gebruik van duurdere apparatuur gewenst. De eisen nemen dan evenredig toe met de behoeften.

Het gebruik van audio-visuele middelen kan uitstekend samengaan met allerlei aspecten van de andere disciplines. Wij denken bijvoorbeeld aan het maken van geluid bij dia's en films, wat interessante geluidsexperimenten tot gevolg kan hebben; het gebruiken van de taal bij het ontwikkelen van bijvoorbeeld dialogen; het dramatiseren en ensceneren; het analyseren en componeren van geschikte bewegingspatronen waarbij de beweeglijkheid van de camera een extra dimensie geeft. Maar ook niet in de laatste plaats worden velen zeer geboeid door de technische aspecten die bij film en video komen kijken.

C. Kunstzinnige vorming in het onderwijs en sociaal-cultureel werk

1. Basisonderwijs

De veranderingen in het lager onderwijs, binnenkort basisonderwijs wanneer de kleuterschool en de lagere school zullen samen zijn gevoegd tot één school, zijn de laatste vijftien jaar zeer groot geweest. Het belangrijkste motief voor dit veranderingsproces is wel dat men zoveel mogelijk tracht aan te sluiten bij de mogelijkheden van de kinderen, om op die manier ongewenste selectieprocessen te vermijden. Deze verandering heeft zowel de inhoud van het onderwijs als de werkwijze drastisch beïnvloed. Kenmerkend daarvoor is onder meer het doorbreken van het vakkenstelsel. Ook op de zogenaamde expressievakken heeft dit zijn uitwerking niet gemist. Traditioneel kennen we de vakken tekenen, muziek, handenarbeid en textiele werkvormen, doch er is sprake van een toenemende belangstelling voor andere

32 kunstzinnige activiteiten.

De voorwaarden voor het verbinden van deze verschillende vakken met elkaar maar ook met andere vormingsgebieden in het basisonderwijs zijn gunstig. De leerkracht heeft een behoorlijke vrijheid om een en ander met elkaar te verbinden, waardoor het onderwijs aan levendigheid wint. Aan de andere kant doet zich thans in sterker mate het probleem voor dat bij vele leerkrachten voldoende deskundigheid ontbreekt dit te kunnen realiseren. Zij hebben daar een gedegen begeleiding bij nodig. We zien dan ook dat de laatste jaren schoolbegeleidingsdiensten op deze vraag een antwoord trachten te geven. Meestal beschikken deze zelf niet over de vereiste vakdeskundigheid en is een goede samenwerking nodig met bijvoorbeeld centra voor kunstzinnige vorming en muziekscholen. Dit staat thans nog in de kinderschoenen.

Met het doel deze begeleiding een goede fundering te geven heeft de Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming samen met andere organisaties een reeks conferenties over de begeleiding in het basisonderwijs belegd, voor ieder vakgebied afzonderlijk. Deze conferenties verschaffen een goed inzicht in de knelpunten die daarbij ontstaan.

In de toekomst zullen de basisscholen en dergelijke centra voor kunstzinnige vorming aanvullend op elkaar moeten werken: in de basisschool zal een brede oriëntatie op het terrein van de kunstzinnige vorming door middel van schoolwerkplanontwikkeling moeten worden gerealiseerd, terwijl de betreffende centra onder meer die kinderen zouden moeten begeleiden die een bijzondere interesse voor een bepaald aspect van de kunstzinnige vorming blijken te hebben. Het zal dan echter nodig zijn dat bij deze centra vanuit een duidelijk pedagogisch concept wordt gewerkt, dat goed aansluit bij het onderwijs, om niet opnieuw een scherpe scheiding tussen instellingen te creëren.

2. Voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs hebben zich in de loop van de jaren belangrijke veranderingen voltrokken die ook hun neerslag hebben gehad op de waardering van de kunstzinnige vakken. Veel sterker dan in het basisonderwijs vinden we daar echter beperking tot enkele 'expressievakken' die dan ook in de basistabellen zijn terug te vinden: tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen (samengevat: beeldende vorming) en het vak muziek.

De mogelijkheden om nog andere vakken in het pakket op te nemen zijn zeer beperkt. Daar moeten we direct aan toevoegen dat met een uitbreiding van de beschikbare tijd voor andere vakken de fundamentele betekenis van de kunstzinnige vorming nog niet wordt bepaald. Juist de verschillende mogelijkheden die deze vakken bieden vragen om een meer geïntegreerde aanpak en voor een projectmatige werkwijze. De voorwaarden om een dergelijke meer geïntegreerde werkwijze te kunnen realiseren zijn in het voortgezet onderwijs nogal ongunstig. Dat wil zeggen, de vakdeskundigheid is veelal wel aanwezig, maar kan niet in een lossere organisatievorm (dan vakuren) worden ingezet. De Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming heeft op verschillende manieren getracht daartoe, door middel van conferenties en het ontwikkelen van raamplannen, een aanzet te geven. Belangrijk is echter ook dat de begeleiding van het voortgezet onderwijs bij een dergelijke ontwikkeling nog geheel ontbreekt. Vanuit de onderwijsinstellingen zelf, de begeleidingsinstanties en de centra voor kunstzinnige vorming zou voor een dergelijke ontwikkeling een programmatische basis moeten worden ontwikkeld. De rijksoverheid heeft onlangs een eerste initiatief daartoe op gang gebracht met het zogenaamde SeCu-experiment: Secundair onderwijs en Culturele instellingen. Overzien wij de ontwikkelingen in het onderwijs in hun geheel, wat de kunstzinnige vorming

betreft, dan kunnen we het volgende constateren:

- In de eerste helft van de jaren zestig is de belangstelling voor de kunstzinnige vorming sterker geworden – vanuit het besef dat meer mensen gestimuleerd zouden moeten worden – tot cultuurparticipatie. In 1962 vond een tweedaagse conferentie plaats te Amersfoort met als thema ‘de plaats van de kunstzinnige vorming in de opvoeding’. De conferentie is de belangrijkste aanzet geweest tot oprichting van de NSKV.
- Een initiatief te Amsterdam, met onder andere Sandberg en Bolkestein, tot de oprichting van de ‘Werkschuit’, als reactie op het ‘naar voorbeeld’ werken in de scholen, is in de loop van de tijd uitgewaaid over het land en leidde in 1967 tot de oprichting van de Vereniging voor Creativiteitsontwikkeling, waarvan thans een honderdtal centra lid zijn.
- Mede ten gevolge van de toenemende differentiatie in de verschillende vakopleidingen worden in deze centra nieuwe werkvormen toegepast en nemen dramatische vorming en audio-visuele vorming een steeds belangrijker plaats in naast de beeldende vorming.
- Tot nu toe is een goede afstemming van werkzaamheden tussen het onderwijs, met name het voortgezet onderwijs, en deze centra nog onvoldoende tot ontwikkeling gekomen; naast structurele oorzaken liggen hier nog aanzienlijke inhoudelijke oorzaken aan ten grondslag.

Kunstzinnige vorming in het sociaal-cultureel werk

Het sociaal-cultureel werk is een verzamelbegrip voor diverse soorten instellingen met elk vaak weer verschillende activiteiten. In maart 1979 heeft de NSKV een studie- en informatiedag georganiseerd over de kunstzinnige vorming in het cultureel werk. Kunstzinnige vorming in het sociaal-cultureel werk werd daarbij gekenschetst als ‘het stiefkind’.

Aanleiding tot een dergelijke studiedag was een

inventarisatie naar de plaats van de kunstzinnige vorming in de opleidingen voor het sociaal-cultureel werk. In een begeleidend rapport werd de situatie geschetst. De twee belangrijkste punten daaruit zijn de volgende:

- Er is in het sociaal-cultureel werk weinig duidelijkheid over de doelstellingen van de kunstzinnige vorming en het gebruik daarvan. Dat wordt nog eens versterkt door het feit dat de ondersteunende organisaties tot nu toe vrijwel geen aandacht hebben besteed aan de kunstzinnige vorming.
- Er is vaak een groot verschil tussen de deskundigen op het terrein van de kunstzinnige vorming en de werkwijze van de culturele werker. Met name ook de opleidingen in de kunstzinnige sector, zo blijkt ook uit een rapport van de Raad voor cultureel werk, bieden te weinig aanknopingspunten voor het werken in de sociaal-culturele sector.

Om de kunstzinnige vorming meer te verbreiden en kwalitatief te verbeteren is men enkele jaren geleden begonnen met een bijscholing van vrijwillig kader in het sociaal-cultureel werk, met name het club- en buurthuiswerk (de zogenaamde JCB-cursussen). Dit is één van de mogelijkheden om de kunstzinnige vorming in dit werkveld tot ontwikkeling te brengen. Daarnaast is een afstemming tussen activiteiten van in de provincie en in de gemeente werkzame (vak)deskundigen een mogelijk belangrijke prikkel om de bestaande activiteiten te effectueren en de uitbreiding naar andere activiteiten, zoals dans en mime, te bevorderen.

D. Perspektieven

Het vrijetijdsoptimisme van de jaren vijftig is niet uitgekomen: wij werken langer dan wij toen voorspeld hadden, de werkloosheid daarentegen dwingt velen tot het zoeken naar tijdsvulling, de belangstelling voor de kunsten heeft zich niet

-
- 34 verbreed over de gehele bevolking. Uit onderzoek is ook gebleken dat niet de factor tijd bepalend is voor het actief deelnemen aan 'de' cultuur, maar eerder de opleiding die men heeft gehad:
- meer financiële middelen geven meer mogelijkheden: minder draagkrachtigen zullen eerder op het kostenaspect moeten letten;
 - hoe meer men persoonlijke ontplooiing kan vinden in zijn werk hoe meer men ook de mogelijkheden tot een dergelijke ontplooiing in de vrije tijd weet te benutten.

Een en ander betekent dat wij uitermate serieus de relatie tussen arbeid en vrije tijd moeten bestuderen aangezien zij kennelijk niet als elkaars alternatieven moeten worden gezien.

Het valt ook moeilijk in te zien dat het menselijk gedrag zich in absolute zin laat indelen in een arbeidsgedrag en vrijetijdsgedrag, tenzij men een dergelijke vorm van vervreemding aanvaardbaar acht. Omdat is gebleken dat degenen die een hogere opleiding hebben genoten zich meer met duurzame activiteiten in de vrije tijd bezighouden dan degenen die een geringer opleiding hebben genoten, is het van belang dat met name bij de subsidiëring voorrang wordt gegeven aan meer intensieve vormen van vrijetijdsbesteding. Enerzijds verlaagt het een financiële drempel ten aanzien van bestaande voorzieningen, anderzijds zou die subsidie nieuwe activiteiten tot ontwikkeling moeten brengen in het kader van de drie genoemde cultuur-pedagogische taken. De voorwaarden daarvoor zijn niet zonder meer ongunstig te noemen:

1. Het stimuleren van praktisch productief gedrag. Dit impliceert een zekere intensiteit van werken... Wij hebben bij de beschrijving van de verschillende disciplines kunnen zien dat zij alle de laatste vijftien jaar ook inhoudelijk gezien meer gericht zijn op het stimuleren van de eigen inbreng van de deelnemers. Ook in het onderwijs en het sociaal-cultureel werk is de activerende benadering meer en meer tot ontwikkeling

gekomen. De stagnaties liggen met name in de sfeer van de voorwaarden, waardoor met name een juiste verbinding tussen de ontwikkelingen in de 'vakken' en die in de werkvelden nog onvoldoende tot stand komt.

2. Het opheffen van cultuurbarrières. De gesignaleerde ontwikkelingen binnen de disciplines geven voldoende openingen om vanuit een breder cultuurconcept de aansluitingsmogelijkheden met een bredere laag van de bevolking te zoeken. In het basisonderwijs komt dit, zij het zeer langzaam, nog het beste tot stand. Doch in het voortgezet onderwijs en in het sociaal-cultureel werk liggen hier nog grote problemen. De betrekkelijk starre structuur van het onderwijs werkt remmend op een juiste integratie met de 'jeugdcultuur', terwijl het in het sociaal-cultureel werk vooral ontbreekt aan een goede methodische aanpak ten aanzien van de kunstzinnige vorming. Ook daar is sprake van een tekort aan goed opgeleide vakdeskundigen. Een en ander wordt ook weerspiegeld in de geringe afstemming of juist het gebrek aan afstemming tussen de onderscheiden werkvelden onderwijs en sociaal-cultureel werk.

3. Het zoeken naar nieuwe wegen. Vele bestaande instellingen en instituten representeren een min of meer traditioneel cultuurgebeuren. Pogingen om de drempels te verlagen werken tot nu toe nauwelijks. Vanuit een breder cultuurbegrip, dat een erkenning inhoudt van de verschillende culturele sferen, zullen aanzetten en initiatieven in de richting van institutionalisering positief moeten worden beantwoord en moeten worden ondersteund. Dat kunnen jongereninstituten zijn, maar evenzeer (minder nadrukkelijk) instellingen voor andere bevolkingsgroepen: ouderen, vrouwen, werklozen, etcetera. Bestaande deskundigen en voorzieningen moeten daarbij worden ingeschakeld.

In de beleidsadviezen die de NSKV aan verschillende gemeenten en provincies heeft

uitgebracht wordt daar dan ook in sterke mate de nadruk op gevestigd.

Samenvattend kunnen wij stellen dat het met de toekomst van de kunstzinnige vorming niet slecht gesteld is.

Aan een aantal belangrijke voorwaarden is voldaan. Doch dat is nog onvoldoende om de gewenste ontwikkeling geheel op gang te kunnen brengen. Met name de decentralisatie naar gemeenten en provincies biedt een mogelijkheid om anticiperend op gewenste ontwikkelingen de nog noodzakelijke voorwaarden te vervullen.

Daarbij zal een kwalitatieve benadering van de problemen moeten prevaleren boven een uitsluitend kwantitatieve, ook al omdat de middelen beperkt zullen zijn.

Publikaties

36 **Kortom**, informatiebulletin over de kunstzinnige vorming.

Amersfoort, NSKV. Verschijnt 10 x per jaar, prijs f 17,50. Aandacht wordt o.a. besteed aan projecten en experimenten, instellingen, organisatie, politiek en beleid.

Handboek voor de beeldende kunst.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1980.
Losbladig vademecum met gegevens over adviesorganen, opleidingen, instanties m.b.t. de beeldende kunsten, regelingen, prijzen, subsidies, kunstuitleen, provinciale instellingen.

Speltribune, maandblad voor spel in onderwijs, vormingswerk, gezondheidszorg en activerend theater.

Redactie en abonnementen: Passeerdersgracht 32, 1036 HX Amsterdam, telefoon (020) 242588. Prijs f 32,—

Toon Kort, **Politieke aspecten van kunstzinnige vorming; de cultuurpolitieke kontekst van de kunstzinnige vorming en het ideologische karakter van creativiteitsontwikkeling en persoonlijkheidsontplooiing.**
Amersfoort, NSKV, 1981. NSKV-schrift nr. 15.
Prijs, incl. verzending f 5,10

De Wasco's zijn trouwens ook op; bijdr. van Henri van Merwijk en J. Wz. Levrij en Cor Bertrand.

Amersfoort, NSKV, 1980.
NSKV-schrift nr. 12.
Prijs, incl. verzending f 5,10
Een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot de kunstzinnige vorming in het Nederlandse onderwijs.

Pieter Erkelens, **Innovatie van de kunstzinnige vorming in het voortgezet onderwijs.**

Amersfoort, NSKV, 1978.
NSKV-schrift nr. 8. Prijs, incl. verzending f 5,10
Voorstellen om tot vernieuwing en verandering te komen van de expressievakken in het onderwijs.

Paul Krijnen, **De buurt in met kunstzinnige middelen; een achttal voorbeelden.**

Amersfoort, NSKV, 1979.
NSKV-schrift nr. 10. Prijs incl. verzending f 5,10
Praktijkvoorbeelden voor het sociaal-cultureel werk, hoe er omgegaan wordt of gegaan kan worden met kunstzinnige vorming.

Maurice Koopman en Luuk van der Veen, **Zorgen om de verzorging; meningen en feiten, zorgelijkheden bij de totstandkoming van een verzorgingsstructuur voor de kunstzinnige vorming.**

Amersfoort, NSKV, 1979.
Prijs, incl. verzending f 10,50

Cees van Zoest, **Bevordering deskundigheid sociaal-cultureel en educatief werk.**

Amersfoort, Landelijke Raad voor Cultureel Werk, 1978-1980.

1. Sociaal-cultureel en educatief werk.
2. Kunstzinnige vorming en amateuristische kunstbeoefening.
Onderzoek naar de wensen en de behoeften in de bovengenoemde sectoren.

SOMCOM, informatiebulletin.

Uitgave van de Stichting Overleg Muziekonderwijsinstellingen in Nederland te Amersfoort.
Verschijnt ca. 4 x per jaar.

VCO-bulletin, intern mededelingenblad voor leden van de VCO (Vereniging voor Creativiteitsontwikkeling).
Uitgave VCO Amsterdam.

Belangrijke adressen

In dit overzicht treft men een reeks adressen van instellingen aan die een belangrijke functie vervullen bij de ontwikkeling van de kunstzinnige vorming. Deze instellingen kunnen op diverse vragen van het betreffende terrein adequate informatie verschaffen.

Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming (NSKV), Muurhuizen 9, 3811 EC Amersfoort, tel. (033) 173 43.
De NSKV is een landelijk instituut ten dienste van onderwijs, cultureel werk en de kunsten en tracht zowel binnen- als buitenschools de kunstzinnige vorming te stimuleren. Ook heeft de stichting in het kader van de decentralisatie diverse beleidsadviezen aan gemeenten en provincies uitgebracht.

Raad voor de Kunst, R. J. Schimmelpennincklaan 3, 2517 JN 's-Gravenhage, tel. (070) 46 96 19.
De Raad voor de Kunst is een adviesorgaan op het terrein van het landelijk kunstbeleid en functioneert als zodanig als schakel tussen kunstwereld en overheid.

Landelijke Raad voor Cultureel Werk (RCW), Huis Randenbroek, Heiligenbergerweg 113, 3816 AJ Amersfoort, tel. (033) 72 19 64.
De RCW is een samenwerkings- en overlegorgaan van landelijke organisaties op het gebied van cultureel werk, maar in het bijzonder het sociaal-cultureel en educatief werk, met inbegrip van het openbaar bibliotheekwerk, de kunstzinnige vorming en de amateuristische kunstbeoefening.

Vereniging voor Creativiteitsontwikkeling (VCO), Leidsestraat 8-10, 1017 PA Amsterdam, tel. (020) 23 41 44.
De VCO is een overkoepelende vereniging van 96 autonome plaatselijke, regionale en provinciale centra voor beeldende, dramatische en audio-visuele vorming, de zgn. creativiteitscentra.

Landelijke Stichting Beeldende Vorming (LSBV), Oudegracht 27, 3511 AB Utrecht, tel. (030) 33 13 23.

De LSBV stelt zich ten doel de ontwikkeling en vernieuwing van de beeldende vorming te stimuleren en te ondersteunen zowel in als buiten het onderwijs. Dit o.a. door deskundigheidsbevordering, begeleiding activiteiten, het samenstellen van educatieve collecties.

Kultuurdienst, Krönerweg 51, 3951 BR Maarn, tel. (03432) 25 04.

De Kultuurdienst is een stichting waarin mensen werken ten behoeve van het sociaal-cultureel werk. In cursussen en schriftelijk materiaal biedt zij expressie als middel tot vorming en communicatie aan.

Stichting Audio-visuele Vorming, O.Z. Voorburgwal 129, 1012 EP Amsterdam, tel. (020) 25 83 22.

De SAV probeert via o.a. projecten de audio-visuele vorming zowel binnen- als buitenschools te bevorderen.

Stichting Overleg Muziekonderwijsinstellingen in Nederland, Heiligenbergerweg 57, 3816 AG Amersfoort, tel. (033) 72 02 25.

De SOM is de overkoepelende organisatie voor de muziekscholen in Nederland.

Overige instellingen die van belang zijn:

Nederlands Mime Centrum, Herengracht 172, 1016 BP Amsterdam, tel. (020) 23 70 39.

Nederlands Centrum voor Amateurtoneel, Zandpad 28, 3601 NA Maarssen, tel. (03465) 65 45 4.